

5. Окунева И. О. Концепт “красота” в русском и английском языках : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / И. О. Окунева – М., 2009. – 24 с.
6. Словник української мови : в 11-ти т. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
7. Slovník spisovného jazyka českého : v 8 d. – Praha : Academia, 1989. – D. 1–8.

ДІЄСЛОВА З РЕФЛЕКСИВНИМ КОМПЛЕКСОМ В ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВАХ ТА ЇХ ВІДПОВІДНИКИ В НЕІНДОЄВРОПЕЙСЬКОМУ АРЕАЛІ

БАСИРОВ Ш. Р.

Донецький національний університет

Системно-функціональне зіставлення мов незалежно від їх генетичної і типологічної належності, яке використовує як підставу для порівняння релевантні закономірності системи, відкриває широкі можливості для поглибленого вивчення внутрішньомовних явищ і міжмовних зв'язків, а також для подальшого розвитку зіставно-типологічного дослідження мов.

Пропонована робота присвячена вивченню типології дієслів із рефлексивним комплексом (ДРК), тобто складним формантом, до складу якого як конститутивний належить рефлексивний елемент (РЕ). ДРК визначаються як дієслова, що утворюються шляхом одночасного приєднання до твірної основи (ТО) на одному дериваційному кроці всіх складників рефлексивного комплексу (РК), а саме: РЕ і префікса (див. приклад (1), РЕ і суфікса або префікса, суфікса і РЕ в їх різних комбінаціях. Пор.: (1) укр. *спати* → *відіспатися* ‘довго спати, відновлюючи сили після перевтоми, недосипляння і т.ін.’; аналогічно: рос. *спать* → *выспаться*; білор. *спаць* → *выспацца*; польськ. *spać* → *naspać/odespać* (розм.)/*wyspać się* (розм.); с.-хорв. *спавати* → *наспавати се*; болг. *спя* → *наспя/отспя се*; чеськ. *spati* → *vyspati/dospati se*; словацьк. *spať* → *vyspať sa*; лит. *miegoti* → *atsimiegoti/išsimiegoti*; лат. *gulēt* → *izgulēties*; нім. *schlafen* → *sich ausschlafen*.

Для зіставно-типологічного опису залучаються 25 мов, які належать до індоєвропейської сім'ї й утворюють у ній германську, слов'янську, балтійську, романську, грецьку групи, а також близько 40 мов, що належать до сім'ї неіндоєвропейських мов (тюркські, монгольські, тунгусо-маньчжурські, іберійсько-кавказькі, фіно-угорські, іранські, палеоазіатські, тайські, австронезійські мови).

Зіставно-типологічна характеристика ДРК в індоєвропейських мовах дала змогу встановити ознаки типологічної схожості зіставляваних мов. Типологічними чинниками пояснюється наявність у системі ДРК певних семантичних типів і груп (див. рис. 1).

Загальні закономірності при формуванні семантики ДРК реалізуються через схожі співвідношення твірної основи і похідного рефлексивного деривата, виявляються в подібному наборі лексико-семантичних груп твірних дієслівних, іменникових і прикметникових основ, які беруть участь у процесі творення цих ДРК.

Однаковий набір семантичних типів і груп ДРК, які реалізуються за допомогою типологічно продуктивного структурного типу, до складу якого належать префікс і РЕ, свідчить про домінуючу дієвість спільних (універсальних) процесів у системі комбінованого рефлексивного дієслівного утворення.

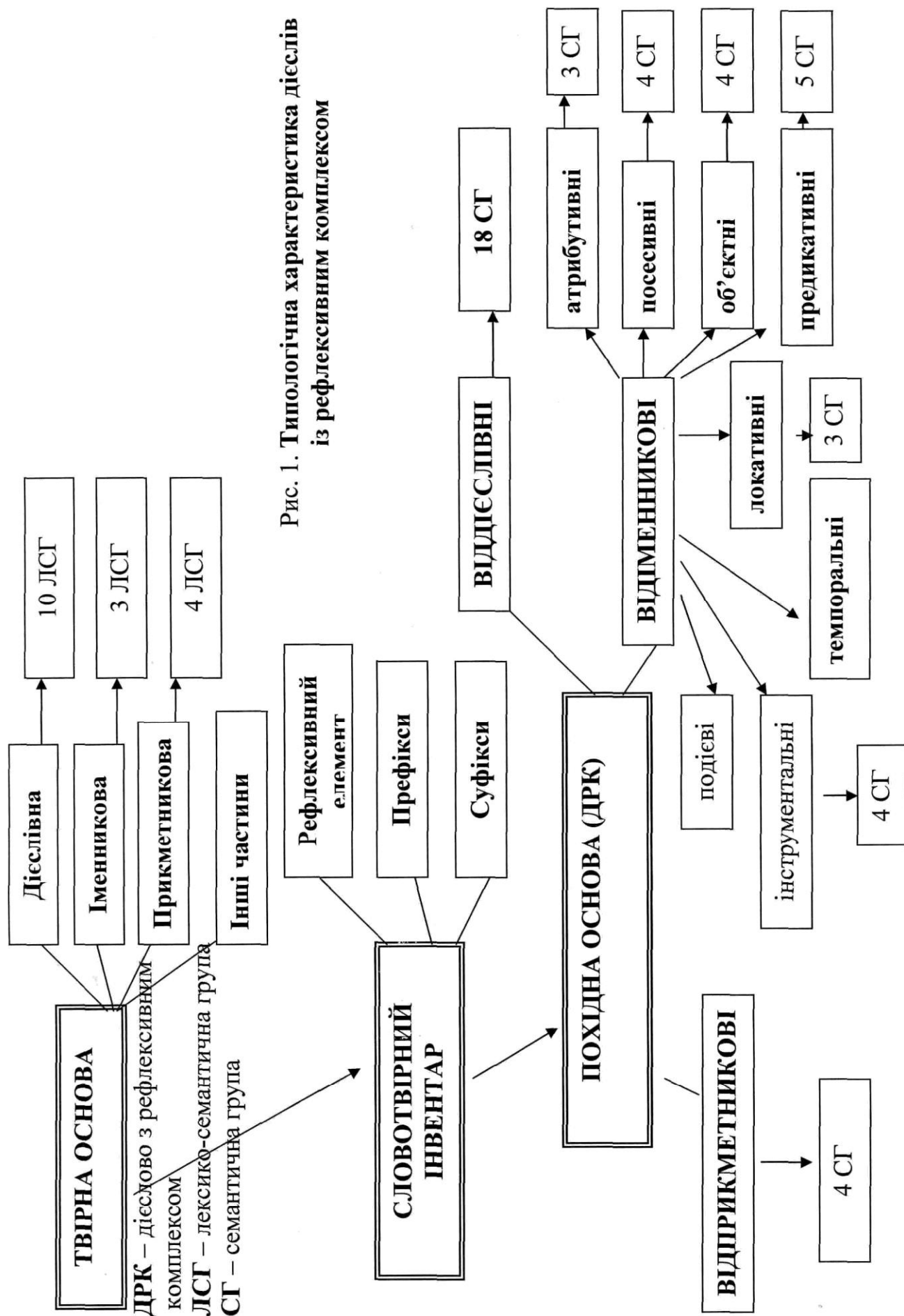

Рис. 1. Типологічна характеристика дієслів із рефлексивним комплексом

Універсальність цих процесів зумовлюється зрештою загальнолюдським характером логіко-розумових процесів і типових асоціацій, пов'язаних з існуванням різних видів, подібностей, відношень і мовних одиниць (включно ДРК).

Генетичні чинники у сфері ДРК виявляються в особливостях словотвірної системи кожної окремо взятої мови (багатство/бідність словотвірних ресурсів, наявність активних словотвірних типів, конкуренція словотвірних афіксів, вплив обмежувальних факторів та ін.).

Так, серед ДРК у слов'янських, германських і балтійських мовах превалюють похідні від дієслівних основ, а в романських мовах і в новогрецькій – похідні від іменникових основ. Кількісний розподіл структурних груп ДРК у кожній окремо взятій мові зумовлюється особливостями будови даної мови та її словотвірної системи. Найбільшу типологічну близькість щодо творення ДРК російська мова виявляє з українською, білоруською, польською, німецькою і литовською мовами.

Це зумовлено процесами постійного контактування цих мов, оскільки спорідненість мов не гарантує повної структурної та семантичної відповідності зіставлюваних ДРК (пор., наприклад, німецьку мову з найбільш розвиненою системою формальних і семантичних типів ДРК на тлі слабо розвинених систем

Спостереження над матеріалом свідчать про переважно антропоцентричний характер дій, що позначають ДРК. Переважна суб'єктна спрямованість ДРК в індоєвропейських мовах тісно пов'язується з якістю отриманого суб'єктом результату: *позитивного* (див. приклад (1), *негативного* (див. приклад (2), *нейтрального* (див. приклад (3)). Пор.: (2) укр. *їсти* → *об'їстися* 'надмірно наїдатися, переповнюючи шлунок'; аналогічно: білор. *есці* → *аб'есціся*; польськ. *Jeść* → *przejeść się*; с.-хорв. *jesti* *ovjesti/преjesti се*; чеськ. *jisti* → *přejisti се*; болг. *ям* → *оям се*; (3) укр. *кричати* → *розкричатися* 'почати дуже кричати'; болг. *креця* → *разкреця се* 'почвам усилено да креця'; аналогічно: рос. *кричатъ* → *раскричатъся* (розм.); білор. *крычаць* → *раскрычацца*; польськ. *wrzeszczeć* → *rozwrzeszczeć się*; чеськ. *křičeti* → *rozkřičeti се*; с.-хорв. *викати* → *развикати се*; фр. *crier* → *recrier (se)*; лит. *rekti* → *įsirekti* (розм.); лат. *brēkt* → *iebrēkties* (розм.).

Неіндоєвропейські мови порівняно з індоєвропейськими характеризуються більшим набором мовних засобів, які спроможні виступати у функції рефлексивного маркера (префікси, суфікси, конфікси, інфікси, іменники із значенням 'тіло', 'особа', 'голова', 'душа', зворотні займенники). Дані маркери можуть виражати одне, частіше два і більше рефлексивних значення.

Для вираження різних *типів результату*, якого досягає суб'єкт у процесі виконання ним дії, позначеної вихідною основою, неіндоєвропейські мови використовують в основному аналітичні конструкції (див. табл.1). На периферії вираження результативного значення знаходяться морфологічні (словотворчі) засоби (префікси, суфікси, інфікси, складні дієслова тощо).

**Способи вираження позитивного результату (ПР)
в неіндосвропейських мовах**

№	Мовні групи	Спосіб вираження ПР	Приклад
1	тюркські	адвербіально-дієслівні конструкції (Adv ‘досита/удосталь/вволю/багато’ + V (Inf) [+Vh])*.	тат. <i>туйганчы йтгеру</i> узб. <i>туйгунча югурмоқ</i> кирг. <i>кумардан чыга кулуу</i> каракалп. <i>кѳп кулиў</i> азерб. <i>доуинса гултѳк</i> тур. <i>ѳок гултѳк</i>
2	монгольські	адвербіально-дієслівні конструкції (Adv ‘досита/удосталь/вволю’ + V/Inf/взаємний залог із суфіксом -лд-	бур.- <i>садатараа хѳѳрѳлдѳхѳ</i> к калм. <i>хантлан кѳлх</i> монг.- <i>ханатлаа ярих</i>
3	тунгусо-маньчжурські	безафіксні похідні дієслівні основи (формально співпадають з іменними основами) і суфіксальні відіменникові, відприкметникові та відприслівникові дієслова	євенк. <i>аїв-мі</i> ‘наїстися’ (← <i>аїв</i> ‘ситий’) євенк. <i>н’иланнѳ-</i> = якут. <i>ньылангнаа</i> ‘підлизуватися’
4	іберійсько-кавказькі	аналітичні конструкції (Adv ‘досита/удосталь’ / Vh ‘насичуватися’ + Inf)	каб.-черк. <i>кѳѳѳжыхъын ирикъун</i> чечен. <i>Іаббалѳ уда</i> лезг. <i>бул хъуъруън</i>
5	фіно-угорські	аналітичні адвербіально-дієслівні конструкції (Adv ‘удосталь/досить’ + V)	фін. <i>таата тарпеекseen/nukkaа kyllikseen</i> мар. <i>мален темаши (ситараш)</i> удм. <i>ум бырытозь (тырытозь) кѳлыны</i>
6	іранські	аналітичні конструкції (Adv/Adj ‘багато/довго/приємно/добре/досита/удосталь’ + Inf)	осет. <i>ѳаг бах1рын</i> афган. <i>ха хоб; дер дзгастѳл</i> тадж. <i>сер шудан/гардидан</i> курд. <i>хѳwa хwѳ стѳндън</i>
7	палеоазіатські	аналітичні конструкції (V +Vh ‘закінчувати’; Adv ‘досита’ + V)	нивх. <i>итт твидъ; К’от тви ѳыттъ</i> коряк. <i>ѳнаг ‘анкав ‘кѳнайтын в ‘аняват-вылн-ык</i>
8	тайські	V + дієслівні службові слова (морфеми)	тай. <i>кхит ‘-ток’</i> лаос. <i>кин-им</i>
9	австронезійські	аналітичні конструкції (V +Vh /Adv)	малаг. <i>matory tsara</i>

* Умовні скорочення, що використовуються в таблиці 1:

Adj – прикметник; **Adv** – прислівник; **Inf** – інфінитив; **Sub** – іменник; **Suf** – суфікс; **V** – дієслово; **Vh** – допоміжне дієслово

ЛІТЕРАТУРА

1. Басиров Ш. Р. Типология дієслів із рефлексивним комплексом в індоєвропейських мовах (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження) / Шаміль Рафаїлович Басиров. – Т. 1. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – 333 с.
2. Баскаков Н. А. Алтайская семья языков и ее изучение / Николай Александрович Баскаков. – М. : Наука, 1981. – 133 с.
3. Бертагаев Т. А. Лексика современных монгольских литературных языков / Т. А. Бертагаев. – М. : Наука, 1974. – 382 с.
4. Василевич Г. М. Очерк грамматики эвенкийского (тунгусского) языка / Глафира Макарьевна Василевич. – Л., 1940. – 196 с.
5. Вдовин И. С. История изучения палеоазиатских языков / Иннокентий Степанович Вдовин. – М. : Изд-во АН СССР, 1954. – 163 с.
6. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология: на материале французского и русского языков / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Межд. отношения, 1977. – 264 с.
7. Генюшене Э. Ш. Рефлексивные глаголы в балтийских языках и типология рефлексивов / Эмма Ширияздановна Генюшене. – Вильнюс : Вильнюсский гос. ун-т имени В. Капсукаса, 1983. – 168 с.
8. Герценберг Л. Г., Нерознак В. П. Типы языковых общностей. Проблемы теорій / Л. Г. Герценберг, В. П. Нерознак // Типы языковых общностей и методы их изучения. – М. : Ин-т яз-ния АН СССР, 1984. – С. 41–45.
9. Горцевская В. А. Очерк истории изучения тунгусо-маньчжурских языков / В. А. Горцевская. – Л., 1959. – 78 с.
10. Степанов Г. В., Вольф Е. М., Лухт Л. И. и др. Грамматика и семантика романских языков / Отв. ред. Г. В. Степанов. – М. : Наука, 1978. – 225 с.
11. Грамматика кабардино-черкесского литературного языка. – Ч. 1. Фонетика и морфология. – М. : Наука, 1970. – 214 с.
12. Жукова А. Н. Грамматика корякского языка. Фонетика. Морфология / А. Н. Жукова. – Л. : Наука, 1972. – 321 с.
13. Климов Г. А., Алексеев М. Е. Типология кавказских языков / Г. А. Климов, М. Е. Алексеев. – М. : Наука, 1980. – 301 с.
14. Коведяева Е. И. Марийский язык / Е. И. Коведяева // Основы финно-угорского языкознания. Марийские, пермские и угорские языки. – М. : Наука, 1976. – С. 3–96.
15. Константинова О. А. Эвенкийский язык : Фонетика, морфология / О. А. Константинова. – М., Л., 1964. – 271 с.
16. Котвич В. Л. Исследование по алтайским языкам / Владислав Людвигович Котвич. – М. : Изд-во Иностранной литературы, 1962. – 371 с.
17. Кочерган М. П. Про семантичний принцип контрастивних лінгвістичних досліджень / М. П. Кочерган // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. ст. – Вип. 6. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003 – С. 3–7.
18. Курдоев К. К. Курдский язык / Канат Калашевич Курдоев. – М. : Изд-во восточной литературы, 1961. – 78 с.
19. Лаосский язык. – М. : Наука, 1972. – 254 с.
20. Лебедев В. Д. Язык эвенов Якутии / В. Д. Лебедев. – Л., 1978. – 208 с.
21. Майтинская К. Е. Историко-сопоставительная морфология финно-угорских языков / Клара Евгеньевна Майтинская. – М. : Наука, 1979. – 262 с.
22. Морев Л. Н. Сопоставительная грамматика тайских языков / Лев Николаевич Морев. –

М. : Наука, 1991. – 230 с.

23. Недеялков В. П., Отаина Г. А. Нивхские рефлексивные глаголы и типология смысловых рефлексивов / В. П. Недеялков, Г. А. Отаина // Залоговые конструкции в разноструктурных языках – Л. : Наука, 1981. – С. 185–220.
24. Новикова К. А. Эвенский язык / К. А. Новикова // Языки народов СССР. – Л., 1968. – Т. 5. – С. 88–108.
25. Осипов Ю. М. Вопросы словообразования в современном тайском языке / Юрий Михайлович Осипов. – М. : Наука, 1969. – 79 с.
26. Основы иранского языкознания. Новоиранские языки : восточная группа. – М. : Наука, 1987. – 718 с.
27. Очерки по сравнительной семасиологии германских, балтийских и славянских языков / А. П. Непокупный, Н. Н. Быховец, В. А. Пономаренко и др. – К. : Довіра, 2005. – 367 с.

ПРИНЦИПИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ ФОНЕТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКИХ БІЛІНГВІВ

ВАЛІГУРА О. Р.

Київський національний лінгвістичний університет

У загальному колі проблем міжмовних контактів і взаємодії мов особливе місце займають питання встановлення причин мовної інтерференції взагалі та фонетичної зокрема, з'ясування її ролі та функцій у психологічному, соціальному, нейрологічному й власне лінгвістичному планах. Разом з тим наукове розв'язання цієї проблеми стримується внаслідок наявності двох суперечливих обставин. По-перше, спроби формування теоретичних основ опису явища фонетичної інтерференції до недавнього часу здійснювалися переважно в межах структурно-функціонального підходу на підставі його методологічного інструментарію (див. праці У. Вайнрайха, Ю. О. Жлуктенка, М. К. Ісаєва, А. Є. Карлінського, А. А. Метлюк, Е. Хаугена). По-друге, стрімкий розвиток когнітивної лінгвістики привів до розуміння того, що раціональні засоби теоретичного опису фонетичної інтерференції повинні мати когнітивне підґрунтя. Цілком природно, що це спричинило значне підвищення актуальності розробки теоретичних передумов вивчення фонетичної інтерференції у площині когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістичного знання.

Тому метою нашої праці є обґрунтування когнітивно-дискурсивного підходу до вивчення інтерферованої фонетичної системи англійського мовлення носіїв української мови як теоретичного підґрунтя відповідного експериментально-фонетичного дослідження.

Аналіз теоретичних засад вивчення явища фонетичної інтерференції та його сутності як одного з проявів білінгвізму показав, що найпродуктивнішими для теоретичного опису функціонування зазначеного феномену у реальному мовленні є комунікативний і когнітивний підходи, доцільність використання котрих як методологічного інструментарію реалізації відповідних напрямів досліджень